

طلاق توافقی در فقه امامیه و حقوق ایران

رقیه پیرامون مقدم¹

چکیده

طلاق توافقی یکی از اشکال انحلال نکاح است که در آن زوجین با توافق متقابل تصمیم به جدایی می گیرند این طلاق در فقه امامیه تحت عنوان طلاق خلع و مبارات شناخته می شوند که در آن زمان معمولاً با بخشش مهریه یا مالی رضایت شوهر را برای طلاق جلب میکند در حقوق ایران طلاق توافقی در ماده ۲۵ قانون حمایت خانواده پیش بینی شده و نیازمند صدور گواهی عدم سازش از دادگاه خانواده است. از منظر فقهی این نوع طلاق از ایقاعات معوض محسوب می شود و به اراده دو طرف وابسته است. در این مقاله ماهیت شرایط آثار طلاق توافقی در فقه امامیه و قوانین موضوعه ایران و مسائل مربوط به آن بررسی شده است .

¹ . طلبه سطح 2 مدرسه علمیه ولیعصر (عج)

نهاد خانواده به عنوان اساسی ترین نهاد اجتماعی نیازمند استحکام و پایداری است با این حال در برخی موارد ادامه زندگی مشترک به دلایلی مانند ناسازگاری، اختلافات بنیادین یا مشکلات اقتصادی غیر ممکن می شود. از طرفی موضوع طلاق ونحوه مدیریت آن به عنوان راهی برای کاهش تنش و اختلافات بین زوجین به شمار می آید. مقاله حاضر با عنوان طلاق توافقی در فقه امامیه و حقوق ایران با هدف شناسایی از طلاق توافقی و ضرورت معرفی آن به نگارش درآمده است این نوشته با بهره گیری از روش تحلیلی کتابخانه ای با روش تحلیل داده ها ابتدا ماهیت طلاق توافقی در فقه امامیه و سپس شرایط و کلیه ی مراحل طلاق توافقی در سال 1403 و اقسام طلاق و در انتها به طلاق توافقی در کلام و دیدگاه فقها پرداخته است . این مقاله سعی دارد که با ارائه قوانین فقهی و حقوقی جامعه را از تنش و اختلافات رودررو برهاند .

واژگان کلیدی: طلاق، فقه، حقوق

مقدمه

نهاد خانواده به عنوان نخستین و بنیادی ترین واحد اجتماعی همواره در نظامهای حقوقی و فقهی مورد توجه و حمایت ویژه قرار داشته است. پایداری این نهاد نه تنها تضمین کننده ی سلامت روانی و اخلاقی اعضای آن است بلکه نقش بسزایی در توسعه اجتماعی و فرهنگی هر جامعه دارد با این حال واقعیت های زندگی انسان امکان بروز اختلافات و ناسازگاری هایی را فراهم می آورد که گاه ادامه زندگی مشترک را ناممکن می سازد در چنین شرایطی مسأله طلاق مطرح می شود و یکی از اقسام آن که با رشد چشمگیری مواجه شده طلاق توافقی است این نوع طلاق نسبت به سایر موضوعات حقوق خانواده قدمت بسیار کمتری دارد از این جهت موضوعات آن نیاز به بررسی و تحقیق دارد این مقاله با هدف تبیین جایگاه طلاق توافقی و به ماهیت طلاق توافقی در فقه امامیه و شرایط و کلیه ی مراحل و اقسام آن و نظرات فقیهان امامیه پرداخته است که از حیث نظری و کاربردی حائز اهمیت است در رابطه با پیشینه موضوع تحقیق، کتابها، پایان نامه ها و مقاله های متعددی نگاشته شده است که به مواردی اشاره می گردد از جمله کتابها ۱- حقوق خانواده نو یسنده آن دکتر سید حسین صفائی و دکتر اسدالله امامی این کتاب یکی از منابع اصلی حقوق خانواده در ایران است که به بررسی مباحثی مانند طلاق، نکاح، مهریه و نفقه در نظام حقوقی ایران می پردازد ۲. تحلیل حقوقی و اجتماعی طلاق نویسنده دکتر ابراهیم صادقی که به بررسی ابعاد حقوقی، اجتماعی و روانشناسی طلاق پرداخته و پیامدهای آنها را از نظر قوانین ایران تحلیل می کند ۳-

کتاب بررسی تطبیقی طلاق در فقه امامیه و حقوق مدنی ایران نوشته دکتر علی قائمی که به طلاق در فقه امامیه و حقوق مدنی ایران پرداخته است.

در میان پایان نامه ها: ۱- تحلیل طلاق توافقی مطالعه در فقه امامیه و نظام حقوقی ایران دانشگاه آزاد واحد رشت سال تابستان ۱۳۹۴، این پایان نامه به تحلیل طلاق توافقی از دیدگاه فقه امامیه و نظام حقوقی ایران می پردازد، ۲- ماهیت و آثار طلاق توافقی با تاکید به رویه قضائی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات سنندج سال مرداد ۱۳۹۴، ۳- مطالعه کیفی علل طلاق توافقی به روش تحلیل مضمون نویسندگان: مصطفی مظاهری، فاطمه بهرامی، کورش ارزی، مسعود صادقی، دانشگاه تبریز سال ۱۳۹۸

در میان مقاله ها: ۱- رابطه خودباوری و عزت نفس با طلاق توافقی در مردان و زنان، پژوهش مقطعی در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ نویسندگان نیما صادق زاده بلیل، نازنین شهرکی، علی شفیعی، مهدی راهنما منتشر شده در مجله بایا شهر شماره ۵۲ شهریور ۱۴۰۲ چکیده این پژوهش به بررسی رابطه بین خود باوری و عزت نفس با طلاق توافقی در مردان و زنان پرداخته است، ۲- بررسی جامعه شناسی عوامل موثر بر افزایش طلاق توافقی در شهرستان کرمانشاه، نویسندگان باقر ساروخانی و علی رضا قاسمی منتشر شده، در مجله فرهنگی زنان و خانواده شما ۲۱۰- زمستان ۱۳۹۱، چکیده این مقاله به تحلیل عوامل اجتماعی موثر بر افزایش توافقی در شهرستان کرمانشاه می پردازد، ۳- ماهیت و آثار طلاق توافقی در فقه و حقوق نویسنده محمدرضا زمانی

منتشر شده در مجله مطالعات راهبردی زنان چلیده این مقاله به بررسی ماهیت و آثار طلاق توافقی از دیدگاه فقهی و حقوقی می پردازد .

۱- مفهوم شناسی طلاق

طلاق المرأة يكون بمعنيين احدهما : حل عقد النكاح والاخره : بمعنى الترك والارسال وفي اللسان في حديث ١- رها شدن زن از قید زناشویی نکاح، فسخ کردن عقد نکاح ، بر هم زدن رابطه زوجیت ٢- رهایی زن از قید نکاح ٣- اسم مصدر است به معنی جداشدن زن از شوهر، رها شدن از قید نکاح رهایی زن از قید زناشویی ٤- التعليق و في الشرع : رفع قيد النكاح المنعقد بين الزوجين با الفاظ مخصوصه و در اصطلاح شرعی گسستن پیوند ازدواج با صیغه مخصوص استفاده طلاق در لغت به معنی ترک کردن، آزاد و رها شدن وجدایی است.

فقه: فقه در لغت دانش، دریافت علم زیرکی و در اصطلاح «دانستن علوم ، عالم بودن به چیزی ، فقاقت داشتن، فقیه بودن و آن علمی است که از فروع علمی احکام شرعی بحث می کند و مقصود از آن تحصیل ملکه اقتدار برا اجرای اعمال شرعی است مبنای این عمل بر استنباط احکام است از کتاب و سنت به سبب همین استنباط محل اجتهاد است.

١- تاج العروس من جواهر القاموس ج : ١٣، ص ٣٠٣ ، ٢ - دهخدا علی اکبر لغت نامه فرهنگ

نفیسی ج ٣، ص ١٥٢٢ ٣- المعجم الوسيط الجزء اول والثاني ص ٥٦٣ ٤ - فرهنگ عمید ص

است مگر آنکه زن به قسمتی از مال بذل شده رجوع نماید مگر که زن به قسمتی از مال بذل شده رجوع نماید در این صورت رجوع در ایام عده را خواهد داشت ابن ادریس حلی مشابه همین عبارات را نوشته است ۲ - فقهای متأخرین در منابع فقهی فقهای متأخر تعاریفی برای خلع و مبارات بیان کرده اند از جمله خلع همان طلاق است در مقابل فدیة ای که زن از شوهرش بیزار است زنی که مایل نیست با شوهرش زندگی کند و بیم آن می رود که همسری آنها باعث گناه شود می تواند مهر خود و یا مال دیگری را به او ببخشد که طلاقش دهد این طلاق را خلع گوینده خلع ازاله خاص نکاح است که در ماهیت آن فدیة شرط است.

خلع همان طلاق است در مقابل بذل مال توسط زن به مرد مبارات همان طلاق دادن مرد بیزار از زن است در مقابل فدیة زنی که او نیز از شوهرش بیزار است پس در مبارات کراهت از هر دو طرف است طلاق زنی را که به شوهرش مایل نیست و از او کراهت دارد و مهر یا مال دیگر خود را به او می بخشد که طلاقش دهد طلاق خلع گویند در طلاق خلع معتبر است که کراهت زن از شوهرش به حدی باشد که او را به مراعات ننمودن حقوق زناشویی تهدید نماید.

۳- جمع بندی و تحلیل نظرات با توجه به نظرات متقدمین و متأخرین در زمینه طلاق و به ویژه طلاق خلع و مبارات او طلاق توافقی می توان گفت که نظرات غالب آنها در این زمینه بر دو عنصر تأکید دارد . ۱- تأکید بر عنصر کراهت در خلع و مبارات ۲- وجود فدیة در بائن شدن ماهیت طلاق می باشد و بین متقدمین مانند شیخ طوسی ، شیخ مفید ، ابن ادریس همه متفق القول هستند که زمانی می توان طلاق را خلع و مبارات دانست که دو عامل کراهت در خلع یکطرفه در مبارات

طرفینی باشد و این موارد باعث باین شدن این نوع طلاق می شود که با این تفاسیر از نقطه نظر متقدمین طلاق که امروزه ما با نام طلاق توافقی می شناسیم و نام خلع و مبارات بر آن نهاده ایم از وجود این عناصر خالی بوده و نمی توان بر آن لفظ خلع و مبارات را بار نمود در مورد متأخرین اکثراً مانند متقدمین هستند ولی صاحب جواهر نظرش این است که نوع طلاق یا عوض غیر از خلع را مردود و خارج از شرع می داند. در میان فقهای معاصر آیت الله مکارم شیرازی معتقد است که طلاق توافقی تنها زمانی مشروع است که از منظر شرعی حق مرد در طلاق نادیده گرفته نشود ایشان بر لزوم رعایت عدالت در تعیین مهریه و نحوه توافق تأکید دارد همچنین امام خمینی ره در تحریر الوسيله می نویسد که خلع و مبارات باید بر پایه قصد واقعی زن و مرد و نه اجبار اجتماعی یا فشار اقتصادی باشد. دکتر ناصر کاتوزیان نیز در آثار خود بر این نکته تأکید دارد که طلاق توافقی گرچه در غالب ایقاع تعریف می شود اما به لحاظ آثار آن در نظام حقوقی نزدیکی زیادی با عقد دارد.

از دیگر فقهای معاصر می توان به آیت الله صانعی اشاره کرد که با دیدگاه نوگرایانه موضوعاتی چون حقوق زن و عدالت جنسیتی و مشارکت برابر در طلاق را مورد توجه قرار داده است او معتقد بود که اصل عدالت و رفع ظلم باید بر هر حکم فقهی غالب باشد و در مواردی حتی میتوان به تغییر احکام ظاهری فقه نیز اندیشید بطور کلی اجماع کامل بین فقها درباره طلاق توافقی وجود ندارد اما روند کلی نشان دهنده نوعی پذیرش تدریجی این نهاد با رعایت اصول شرعیست این تحول فکری در فقه معاصر می تواند زمینه ساز اصلاحات قانونی نیز باشد تا ضمن حفظ ساختار دینی پاسخگوی تحولات اجتماعی باشد.

نتیجه :

طلاق توافقی یکی از شیوه های جدایی زوجین است که با رضایت هر دو طرف و بدون نیاز به اثبات تخلف یا تقصیر که از آنها صورت می گیرد در این نوع طلاق باید بررسیهای فقهی و حقوقی و اجتماعی ، روان شناختی و اقتصادی دقیقی صورت گیرد و تصمیم گیری در این زمینه باید با دقت و آگاهی کاملی انجام شود. در جمع بندی می توان گفت طلاق توافقی پدیده ایست که در مرز میان فقه سنتی و نیازهای جامعه معاصر قرار دارد این نوع طلاق از یک سو به دلیل طلاق طرفین روند رسیدگی قضایی کوتاهتری دارد و از سوی دیگر چالشهایی مانند حفظ حقوق زن و آسیب های روانی و نقش فرزندان را به همراه دارد. پیشنهاد می شود قانونگذار با تدوین قوانین شفاف تر شرایط رجوع پس از طلاق توافقی و نقش نهادهای مشاوره ای را تقویت کند تا ضمن حفظ احکام شرعی از فروپاشی غیر ضروری نهاد خانواده جلوگیری گردد.

1. قرآن کریم
2. الحر العاملی، محمد بن الحسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت، جلد ۲۲ ص. ۱۰.
3. الطوسی، محمد بن الحسن، المبسوط، بیروت: دار احیاء التراث العربی، جلد ۳۹ ص. ۱۴۲، ۲۲۹، ۲۳۹.
4. المعجم الوسیط، تألیف مجمع اللغة العربیة، قاهره، الجزء اول و دوم، ص ۵۶۳
5. المنجد، ترجمه فارسی، بیروت، دارالمشرق، ص ۱۵۱۰
6. تاج العروس من جواهر القاموس، الزبیدی، جلد ۱۳، ص ۳۰۳
7. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مقدمه عمومی علم حقوق، تهران: گنج دان چاپ پنجم، ۱۳۹۵، ص ۱۳
8. جواهر الکلام، نجفی، محمدحسن، قم: مؤسسه اسماعیلیان، جلد ۳۳
9. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: دانشگاه تهران، جلد ۳، چاپ چهارم
10. زاهدی، محمد. شرایط و کلیه مراحل طلاق توافقی، تهران: انتشارات مهرعدالت، ۱۴۰۳
11. سید حسین صفائی و اسدالله امامی، حقوق خانواده، تهران: نشر میزان، چاپ هشتم
12. فرهنگ عمید، حسن عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر، ص ۷۹۹
13. فرهنگ معین، محمد معین، نسخه یک جلدی، تهران: انتشارات سپهر
14. فرهنگ نفیسی، سعید نفیسی، تهران: کتابخانه ابن سینا، جلد ۳

15. قاضی ابن براج طرابلسی، المذهب، بیروت: دارالکتب الاسلامیه، جلد ۲، ص ۳۹۳، ۳۷۸، ۳۷۴
16. محقق حلی، شرایع الاسلام، علی اصغر مروارید، سلسله الینابیع الفقہیہ جلد ۲۰. ص ۱۴۸
17. مظاہری، مصطفی و دیگران، مطالعه کیفی علل طلاق توافقی، دانشگاه تبریز ۱۳۹۸.
18. نیما صادق زاده بلیل و همکاران، رابطه خودباوری و عزت نفس با طلاق توافقی، مجله با یا شهر، شماره ۵۲، شهریور ۱۴۰۲
19. کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ هشتم، ۱۳۸۴، ص ۱۰۵
20. یادگار قاسمی و باقر ساروخانی، عوامل اجتماعی موثر بر طلاق توافقی، مجله فرهنگی زنان و خانواده، شماره ۲۱۰، زمستان ۱۳۹۱